

ĮRODINĖJIMO NAŠTA IR JOS PASKIRSTYMAS CIVILINIAME PROCESSE

Santrauka

Temos aktualumas ir mokslinis naujumas

Teisė į teisminę gynybą savaime nėra vertybė. Ji vertybe tampa tik tuo atveju, jeigu pozityvioji teisė sudaro sąlygas ją įgyvendinti. Bendriausia prasme teisė į teisminę gynybą bus tinkamai realizuota, jeigu šios teisės įgyvendinimo galutinis „aktas“ – teismo sprendimas – bus ne tik teisėtas ir pagrįstas, bet ir teisingas (nustatyta tiesa). Teisingumo įgyvendinimas tiesiogiai susijęs su įrodinėjimo naštos institutu, kadangi taikoma procese rungimosi forma gali sudaryti galimybę nustatyti visas teisinio santykio metu objektyviai egzistavusias tikrąsias, „istorines“ faktines aplinkybes (nustatyti tiesą) bei užtikrinti lygiateisiškumo principo tinkamą įgyvendinimą.

Įrodinėjimo naštos paskirstymo institutas yra viso civilinio proceso, taigi ir įrodinėjimo proceso varomoji jėga. Jo normos garantuoja ne tik lygiateisiškumo, rungimosi principų realų funkcionavimą, bet ir skatina materialinių teisinių santykių dalyvius būti aktyvius įrodinėjimo procese, siekiant išvengti sau nepalankaus sprendimo priėmimo bei iš anksto pasirūpinti ir pasirengti tikėtinam teismo procesui, ir kiekvieną reikšmingą civilinį teisinį santykį tinkamai įforminti. Tinkamas įrodinėjimo naštos paskirstymas padeda pašalinti ir teisinį neapibrėžtumą bei subjektyvaus sprendimo priėmimo galimybę tais atvejais, kai teismas negali nustatyti svarbių faktų buvimo ar nebuvimo (esant *Non-liquet-Lage* situacijai). Taigi klausimai, tarp ko ir kaip pasiskirsto įrodinėjimo našta, kas ir kiek turi įdėti pastangų, kad bylai reikšmingos aplinkybės būtų laikomos nustatytomis, koku mastu įrodinėjimo procese dalyvauja teismas, kas galėtų atsitikti tuo atveju, jeigu procese dalyvaujantys asmenys išliks pasyvūs, o įrodymai bus nepakankami, – įrodinėjimo teorijoje yra esminiai. Teisingas bei išsamus atsakymas į išvardintus klausimus skatina proceso dalyvių aktyvią įrodinėjimo veiklą, suteikia galimybę patikimai nustatyti reikiamus faktus bei priimti pagrįstą, teisėtą ir, svarbiausia, teisingą sprendimą.

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę (1990 m. kovo 11 d.) iškilo poreikis reformuoti visą teisinę sistemą, kuri būtų pritaikyta prie laisvos rinkos ekonomikos. Suprantama, kad per trumpą laiką neįmanoma pakeisti iki Nepriklausomybės paskelbimo egzistavusią tarybinę teisės sistemą, todėl ji tobulinama iki šių dienų. Tačiau reikėtų pažymėti, kad nuo Nepriklausomybės

paskelbimo gana nuosekliai siekiama tardomąjį procesą pakeisti klasikiniu, realiai veikiančiu rungimosi procesu, teikiant pirmenybę šalių autonomijos, lygiateisiškumo principams ir atsisakant suabsoliutinti teismo vaidmenį įrodinėjimo procese, šalių pasyvumą kompensuojant teismo pareiga, neapsiribojant byloje esančia medžiaga, imtis visų įstatymo numatomų priemonių, kad būtų visiškai, išsamiai ir objektyviai išsiaiškintos visos bylos aplinkybės. Ypač tai išryškėjo 2002 metais įvykdžius Lietuvos civilinio proceso reformą, priėmus naują Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksą¹ (toliau tekste – LR CPK), kuris įsigaliojo 2003 m. sausio 1 d. Kadangi įrodinėjimas yra vienas iš svarbiausių civilinio proceso institutų, todėl proceso reforma negalėjo aplenkti ir šio instituto. Nors procesiniame įstatyme numatyta teismo pareiga bendradarbiaujant su dalyvaujančiais byloje asmenimis imtis priemonių, kad būtų nustatytos išsamios esminės bylos aplinkybės (LR CPK 7, 8, 159, 160 str.), tačiau įtvirtintų naujų proceso koncentruotumo, šalių lygiateisiškumo, rungimosi ir dispozityvumo principų (LR CPK 7 str.) turinys bei nustatytos teismo aktyvumo ribos įrodinėjimo procese sąlygojo visai kitokį teismo ir šalių vaidmenį įrodinėjimo procese, galintį garantuoti lygiateisį šalių rungimąsi. Pagrindinis teismo aktyvumo šiuolaikiniame civiliniame procese akstinas, kaip teigė V. Nekrošius, išaiškinimo pareiga.² Jeigu laikotarpyje iki naujojo LR CPK priėmimo įrodinėjimo naštos paskirstymo reglamentavimas pasižymėjo deklaratyviu pobūdžiu, tai šio instituto normų reikšmė ypač išaugo po atliktos civilinio proceso reformos, sustiprinus šalių rungimosi pradus.

Nors jau praėjo nemažai laiko nuo LR CPK įsigaliojimo, tačiau reikėtų pažymėti, kad Lietuvoje pasirinkta mokslinio tyrimo tema išsamių tyrimų nebuvo atlikta, o to pasekmė – idėjų įvairovė, analizuojamos problematikos terminologijos neapibrėžtumas bei skirtingas įrodinėjimo naštos pasiskirstymo taisyklių esmės bei turinio interpretavimas tiek didaktinėje literatūroje, tiek praktinėje teismų veikloje.

Įrodinėjimo našta ir jos paskirstymas paprastai analizuojami didaktiniuose civilinio proceso teisės leidiniuose tiek, kiek reikalinga civilinio proceso teisės studijoms, detaliau nesigilinant į su šiuo institutu susijusią problematiką. Mokslinės doktrinos trūkumas nulemia tai, jog sprendami pozityviosios teisės taikymo klausimus, susijusius su įrodinėjimo našta ir jos paskirstymu, teismai stokoja teorinio pagrindo, leidžiančio tiksliai suvokti įstatymų leidėjų ketinimus bei tikslus. Atskiri, fragmentiški mokslo darbai, susiję su įrodinėjimo naštos paskirstymu, neformuoja nuoseklios doktrinos, aprėpiančios su įrodinėjimo našta susijusias teorines ir praktines problemas. Manome, kad įrodinėjimo našta ir jos paskirstymą

¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 36-1340.

² Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 40.

reglamentuojančių teisės normų kompleksinis tyrimas (instituto istorinė raida, teisinė prigimtis, turinys, samprata, teisės normų realizavimo ypatumai) bus reikšmingas Lietuvos civilinio proceso teisės mokslui bei teisminei praktikai.

Tyrimo objektas

Tyrimo objektas yra įrodinėjimo našta ir jos paskirstymą civiliniame procese reglamentuojančios teisės normos, teismų praktikos ir kitų teisės šaltinių, susijusių su įrodinėjimo procesu, analizė.

Norint suvokti konkrečių politinių, socialinių ir ekonominių veiksnių poveikį atskirų teisės institutų evoliucijai, pirmiausia reikia žinoti teisės šakų ar institutų valstybėje ištakas ir raidą. Todėl pirmoji disertacijos dalis yra skirta įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo civiliniame procese ištakų bei teisinio reguliavimo skirtingais istoriniais laikotarpiais apžvalgai. Tokia analizė leidžia atskleisti tam tikrus tiriamo instituto dėsningumus, šalių ir teismo vaidmens įrodinėjimo procese pokyčius, lemiamus politinių ir ekonominių veiksnių.

Įrodinėjimo našta ir jos paskirstymas nagrinėjami teoriniu bei praktiniu aspektu. Tai matoma ir darbo struktūroje – antrojoje dalyje analizuojami teoriniai įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo teisinės prigimties klausimai, o trečiojoje ir ketvirtojoje dalyse – atskiri įrodinėjimo naštos turinio elementai, jų įgyvendinimo ypatumai atskirose civilinio proceso stadijose.

Teorinėje darbo dalyje siekiama atskleisti įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo civiliniame procese sampratą, įrodinėjimo naštos turinį. Analizuojant ne tik Lietuvos, bet ir užsienio valstybių civilinio proceso teisėje vartojamą įrodinėjimo naštos (įrodinėjimo pareigos) sąvoką, siekiama atsakyti į klausimą, ar LR CPK įtvirtintas „įrodinėjimo pareigos“ terminas atitinka šio instituto teisinę prigimtį bei rungimosi ir dispozityvumo principų turinį, ir pateikti autoriaus siūlomą įrodinėjimo naštos apibrėžimą.

Šioje darbo dalyje taip pat nagrinėjamos tiesos nustatymo bei įrodinėjimo standarto civiliniame procese problemos, atsižvelgiant į pagrindines socialinio civilinio proceso modelio idėjas. Siekiama teoriniu požiūriu apžvelgti pagrindines tiesos sampratą apibūdinančias idėjas ir atsakyti į klausimą, ar tiesos nustatymas turėtų būti civilinio proceso (įrodinėjimo) tikslas, ar įvardijamas kaip civilinio proceso principas.

Lietuvoje ilgą laiką nei teisės doktrinoje, nei teismų praktikoje nebuvo keliamas įrodinėjimo standarto klausimas. Po 2002 metais įvykdytos Lietuvos civilinio proceso reformos, priėmus LR CPK, Lietuvos teisės doktrinoje pradėta plačiai propaguoti materialios tiesos nustatymo civiliniame procese idėja, kuri lėmė Lietuvos teismų praktikoje suformuluotą įrodinėjimo standartą, grindžiamą tikimybių pusiausvyros principu. Todėl disertacijoje siekiama

nustatyti, ar Lietuvos teismų praktikoje ir civilinio proceso teisės doktrinoje pasirinktas tinkamas įrodinėjimo standartas, ar jis atitinka socialinio civilinio proceso modelio koncepciją.

Trečiojoje darbo dalyje analizuojami atskiri įrodinėjimo naštos elementai (*onus preferendi* ir įrodymų pateikimo našta), siekiant atskleisti jų paskirtį bei surasti tinkamą jų aiškinimo ir įgyvendinimo galimybę. Atsižvelgiant į tai, kad LR CPK nustatyta bendroji įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklė neatsako į klausimą, kam atsiranda neigiamos pasekmės už netinkamą įrodinėjimo naštos įgyvendinimą, disertacijoje taip pat siekiama konkretizuoti bendrąją įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklę bei nustatyti galimus objektyvius įrodinėjimo naštos paskirstymo kriterijus.

LR CPK suformuluoti proceso koncentruotumo, ekonomiškumo, kooperacijos, draudimo piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis principai iš esmės pakeitė požiūrį į įrodinėjimo procesą bei normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, aiškinimą ir taikymą. Vienas iš esminių įrodinėjimo proceso pokyčių, reformuojant civilinį procesą, – pasikeitęs teismo ir šalių galių santykis, jų vaidmuo įrodinėjimo procese. Todėl disertacijoje siekiama išanalizuoti teismo vaidmenį, jo galių ribas, teises ir pareigas įrodinėjimo procese, proceso koncentruotumo ir draudimo piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis principų įtaką šalių naštai įrodinėti.

Skirtingas civilinės bylos iškėlimo, pasirengimo nagrinėti civilines bylas, teismo nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme stadijų ir bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme teisinis reglamentavimas lemia tam tikrus įrodinėjimo naštos ypatumus, kurie analizuojami šio darbo ketvirtojoje dalyje. Analizuojant įrodinėjimą reglamentuojančias nuostatas bei Lietuvos teismų praktiką, siekiama nustatyti atskirų įrodinėjimo naštos turinio elementų, įrodinėjimo etapų realizavimo ypatumus atskirose civilinio proceso stadijose. Taip pat įvertinti, ar LR CPK suformuluoti atsisakymo priimti pavėluotai pateiktus įrodymus pagrindai garantuoja tinkamą proceso ekonomiškumo, koncentracijos principų įgyvendinimą.

Disertaciniame darbe apsiribojama bendrosios įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo taisyklės analize ginčo teisenoje, akcentuojant šalių našta įrodinėti materialinio pobūdžio juridinius faktus dispozityviose bylose. Procesinio pobūdžio faktų įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo klausimai bei specialių įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklių taikymas nedispozityviose bylose nagrinėjami tiek, kiek tai padeda atskleisti įrodinėjimo naštos paskirstymo ypatumus.

Darbo tikslas ir uždaviniai

Darbo tikslas – kompleksiškai išanalizuoti bendrosios įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo taisyklės teorinius ir praktinius aspektus, nustatant esamus teisinio reglamentavimo

trūkumus bei praktinio taikymo problemas ir pateikti jų tobulinimo pasiūlymus ir rekomendacijas.

Šiam tikslui pasiekti keliami tokie pagrindiniai uždaviniai:

1. Apžvelgti įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo ištakas romėnų teisėje bei jų vystymąsi Lietuvoje skirtingais istoriniais laikotarpiais, atskleidžiant atitinkamais raidos tarpsniais išryškėjusius teisinio reguliavimo ypatumus bei specifinius bruožus;

2. Atskleisti įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo teisinės prigimties klausimus, sampratą, reikšmę;

3. Atskleisti įrodinėjimo naštos bei jos paskirstymo bendrosios taisyklės turinį ir jos taikymo ypatumus;

4. Nustatyti dalyvaujančių byloje asmenų ir teismo vaidmens įrodinėjimo procese ypatumus;

5. Išsiaiškinti įrodinėjimo naštos ypatumus kai kuriose atskirose civilinio proceso stadijose bei nustatyti praktines teisės normų, reglamentuojančių įrodinėjimo procesą, taikymo problemas;

6. Pateikti siūlymus įstatymų leidėjui dėl įrodinėjimo našta reglamentuojančių teisės normų tobulinimo, papildant ir (ar) pakeičiant atitinkamus LR CPK straipsnius.

Darbo struktūra

Darbo struktūrą nulėmė pasirinktas tyrimo objektas, darbo tikslai bei uždaviniai. Disertaciją sudaro įvadas, dėstomoji dalis (keturios dalys), išvados ir pasiūlymai, naudotų šaltinių ir literatūros sąrašas. Darbo pabaigoje pateikiamas autoriaus mokslinių publikacijų sąrašas.

Pirmojoje darbo dalyje pateikiama trumpa įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo teisinio reguliavimo istorinė apžvalga. Šią dalį sudaro penki skyriai. Kadangi bendroji įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklė Vakarų teisės tradicijos valstybėse atsirado kaip romėnų teisės recepcijos padarinys, disertacijos pirmajame skyriuje aptariama įrodinėjimo našta ir jos paskirstymas romėnų teisėje bei teismo ir šalių vaidmuo įrodinėjimo procese skirtingais Romos civilinio proceso vystymosi etapais (legisakciniame, formuliniame ir ekstraordinariniame procesuose). Po to pereinama prie įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo teisinio reguliavimo Lietuvoje istorinės apžvalgos, išskiriant keturis istorinius laikotarpius: įrodinėjimo našta ir jos paskirstymas Lietuvos Statutuose (XV–XIX a.); įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo teisinis reglamentavimas nuo 1840 iki 1940 m.; įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo teisinis reglamentavimas nuo 1940 iki 1990 m. ir atkūrus Lietuvos Respublikos Nepriklausomybę.

Šiuose skyriuose aptariamas įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo turinio kitimas skirtingais istoriniais etapais.

Po istorinės aptariamo instituto apžvalgos, antroje darbo dalyje, atskleidžiama teisinė įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo prigimtis. Šioje dalyje aptariama įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo reikšmė, turinys, subjektai, tarp kurių pasiskirsto įrodinėjimo našta, analizuojamos mokslininkų nuomonės, jų argumentai bei kontrargumentai. Apibendrinus įvairių šalių mokslininkų mintis, pateikiamas įrodinėjimo naštos apibrėžimas. Taip pat analizuojamos tiesos, kaip įrodinėjimo tikslo ir įrodinėjimo standarto problemos, tiesiogiai lemiančios įrodinėjimo naštos turinį bei šalių ir teismo vaidmenį įgyvendinant įrodinėjimo našta. Teorinė analizė yra pagrindas, padedantis nagrinėti konkrečias įrodinėjimo naštos paskirstymo taisykles bei nustatyti praktines teisės taikymo ir reguliavimo problemas.

Atlikus įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo teorinę analizę, pereinama prie trečiosios darbo dalies, kurioje konkretizuojama bendroji įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklė, atskirai aptariant tvirtinimo naštos ir įrodymų pateikimo naštos pasiskirstymo taisykles bei įrodinėjimo naštos subjektų vaidmenį jas įgyvendinant. Šioje dalyje atkreipiamas dėmesys į tam tikrus procesinio įstatymo teisinio reguliavimo netobulumus, pateikiant problemas sprendimo būdus. Taip pat daug dėmesio skiriama formuojamai Lietuvos teismų praktikai aptariamam klausimui.

Ketvirtoje darbo dalyje analizuojamas įrodinėjimo naštos įgyvendinimas kai kuriose atskirose civilinio proceso stadijose. Šios darbo dalies išskyrimo pagrindas – skirtingi atskirų stadijų teisinio reguliavimo ypatumai, lemiantys skirtingą įrodinėjimo naštos įgyvendinimą, tam tikrais atvejais – įrodinėjimo naštos ribojimą, nulemtą supaprastinto civilinio proceso specifikos ir paskirties. Taip pat nagrinėjami įrodinėjimo naštos įgyvendinimo ypatumai koncentruotumo ir ekonomiškumo principų kontekste.

Kiekviename skyriuje pateikiamos išvados ir nagrinėtų problemų galimi sprendimo būdai. Disertacinio darbo bendros išvados ir pasiūlymai taip pat yra išdėstyti darbo pabaigoje.

Darbe naudoti šaltiniai

Įrodinėjimo naštos ir jos paskirstymo civiliniame procese tyrimo šaltiniai – tai Lietuvos bei kitų valstybių teisės doktrina (prie nurodytų tyrimo šaltinių priskirtini vadovėliai, monografijos, moksliniai straipsniai), pozityvioji teisė (Lietuvos Respublikos bei kitų valstybių kodeksai, įstatymai ir kiti teisės aktai bei jų rengimo medžiaga), Lietuvos teismų bei Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika.

Konkretūs disertacijoje nagrinėti tyrimo šaltiniai yra pateikiami šio darbo pabaigoje šaltinių ir literatūros sąrašė.

Darbo praktinė reikšmė

Šio darbo rengimo metu atliktų tyrimų rezultatai yra naudojami skaitant civilinio proceso teisės paskaitas bei vedant praktinius užsiėmimus Mykolo Romerio universiteto studentams. Disertacijos rengimo metu gauti duomenys taip pat buvo panaudoti kuriant Mykolo Romerio universiteto pagrindinių (bakalauro) studijų programos „Teisė ir valdymas“ Civilinio proceso teisės nuotolinių studijų kursą.

Disertacijoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai gali būti panaudoti įstatymų leidėjams tobulinant teisės aktų nuostatas, reglamentuojančias įrodinėjimo našta ir jos paskirstymą, teismams, jas aiškinant ir taikant. Šios išvados taip pat gali būti naudojamos tęsiant mokslinius tyrimus ta pačia tema.

Ginamieji teiginiai

Disertacijos tyrimų rezultatai atsispindi šiuose ginamuosiuose disertacijos teiginiuose:

1. Būtinybė šaliai įrodyti aplinkybes, kuriomis ji remiasi, turi būti apibrėžiama terminu „įrodinėjimo našta“, nes šis terminas tiksliau atspindi aptariamo instituto teisinę prigimtį ir bendrųjų civilinio proceso principų – dispozityvumo, rungimosi – turinį.

2. Šalių teisinis suinteresuotumas bylos baigtimi lemia bendrosios įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklės turinį – kiekvienai šaliai tenka našta įrodyti savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrįstumą.

3. Įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklė gali užtikrinti tiesos nustatymą civiliniame procese, tačiau jo negarantuoja, nes tai lemia specifinę privatinių teisinių santykių, iš kurių kildinamas ginčas, teisinę prigimtį.

4. Bendroji įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklė yra stabili. Nepriklausomai nuo to, ar atsakovas pasinaudos teise įrodinėti ieškinio pagrindą sudarančių aplinkybių nebuvimą, ar ne, ji išlieka nepakitusi ir įrodinėjimo našta neperkeliamą kitai šaliai. Įrodinėjimo naštos perkėlimas kitai šaliai galimas tik veikiant specialiosioms įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklėms.

Išvados

1. LR CPK vartojama „įrodinėjimo pareigos“ sąvoka nesutampa su tradiciniu materialiojoje teisėje vartojamu „pareigos“ terminu. Vienodai suprantant „pareigą“ materialiaja ir procesine prasme, galima padaryti klaidingą išvadą, jog teisinių santykių pobūdis neturi įtakos „pareigos“ turinio sampratai. Bylos faktinių aplinkybių įrodinėjimo sričiai nėra būdinga procesinė prievarta. Tik dėl teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi šalis patiria našta įrodinėti. Todėl LR CPK vartojama „įrodinėjimo pareigos“ sąvoka turėtų būti pakeista „įrodinėjimo

naštos“ terminu, nes jis kur kas tiksliau atspindi aptariamo instituto teisinę prigimtį bei rungimosi ir dispozityvumo principų turinį.

2. Įrodinėjimo našta – tai šalies teisė ir būtinybė įstatymų nustatyta tvarka įrodyti savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrįstumą, kurią sąlygoja teisinis suinteresuotumas bylos baigtimi.

3. Įrodinėjimo naštos paskirstymas negali priklausyti nuo šalies valios ar kitų subjektyvių kriterijų, ji turi turėti objektyvų pagrindą. Juridinio fakto rūšis ir ieškinio rūšis, atsižvelgiant į proceso tikslą, gali būti laikomos objektyviais įrodinėjimo naštos paskirstymo kriterijais.

4. Ieškovas, pareikšdamas ieškinį, siekia pakeisti susiklosčiusius tarp jo ir atsakovo materialinius-teisinius santykius, tuo tarpu atsakovas šiuos santykius nori išlaikyti nepakitusius. Iš čia atsiranda bendroji įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklė – ne atsakovas turi įrodyti ieškovo reikalavimų nepagrįstumą, o priešingai – ieškovas turi įrodyti faktines aplinkybes, kurios sudaro ieškinio pagrindą. Bendroji įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklė nekinta ir tais atvejais, kai abi šalys remiasi ta pačia aplinkybe, ir viena šalis įrodinėja ginčijamų aplinkybių buvimą, kita šalis – jų nebuvimą.

5. Įrodinėjimo naštos paskirstymo institutas yra viso civilinio proceso, taip pat ir įrodinėjimo proceso varomoji jėga, garantuojantis realų lygiateisiškumo, rungimosi principų veikimą, skatinantis materialinių teisinių santykių dalyvius būti aktyvius įrodinėjimo procese.

6. Byloje dalyvaujantys asmenys nurodo faktines bylos aplinkybes, teismas jas tiria, vertina, tačiau iki sprendimo paskelbimo lieka nežinoma, ar teismas pateiktus faktus laiko juridiskai reikšmingais, ar ne. Manome, kad juridiskai reikšmingas faktines aplinkybes teismas turėtų apibrėžti išanginėje ir (ar) pagrindinėje pasirengimo bylos nagrinėjimui dalyse ir jas įforminti teismo procesiniame dokumente (nutartyje), neapsiribodamas tik formaliu pranešimu šalims, kad jos turi įrodyti tai, kuo remiasi, bet nurodyti konkrečias juridiskai reikšmingas faktines bylos aplinkybes, dėl kurių kiekviena iš šalių patiria įrodinėjimo našta.

7. Teismas, įgyvendindamas išaiškinimo pareigą, turi teisę pasiūlyti šaliai pateikti įrodymus, kai ji nurodo aplinkybes, bet nepateikia tas aplinkybes patvirtinančių įrodymų arba pateikia įrodymus, kurie tik iš dalies patvirtina nurodytas aplinkybes, tačiau neįvardinant konkrečių įrodinėjimo priemonių. Tinkamai įgyvendinęs išaiškinimo pareigą, teismas neturėtų aiškintis, kokie papildomi įrodymai galėtų patvirtinti šalių reikalavimus ar atsikirtimus ir siūlyti juos pateikti.

8. Dėl ribotų teismo įgaliojimų įgyvendinant išaiškinimo pareigą, sustiprėjusių dispozityvumo, rungimosi, operatyvumo ir ekonomiškumo principų, siekiamas tikslas – nustatyti

byloje tiesą – daugeliu atvejų bus tik deklaratyvus, neatitinkantis procesinio įstatymo turinio ir dažniausiai nepasiekiamas. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad būtent realiai veikianti rungimosi forma gali sudaryti galimybę nustatyti visas teisinio santykio metu objektyviai egzistavusias tikrąsias, „istorines“ faktines bylos aplinkybes (nustatyti tiesą), tiesos nustatymo terminas neturėtų būti išbrauktas iš civilinio proceso terminijos. Tiesos nustatymas gali būti įvardijamas kaip civilinio proceso principas.

9. Faktas turėtų būti laikomas įrodytu, kai teismui nekyla jokios abejonės dėl jo buvimo ar nebuvimo. Jeigu teismas nėra visiškai įsitikinęs fakto tikrumu, jis neturėtų remtis jų tikimybės laipsniu. Tokiu atveju teismas, įgyvendindamas išaiškinimo pareigą, turėtų patikslinti šalių naštą įrodinėti, vadovaudamasis įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklėmis. Šalies, kuri netinkamai įgyvendino įrodinėjimo naštą ir nepašalino abejonės dėl tiriamo fakto tikrumo, atžvilgiu turėtų būti priimtas nepalankus sprendimas.

Pasiūlymai įstatymų leidėjui

1. Siūlome keisti LR CPK 178 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

„178 straipsnis. Įrodinėjimo našta

1. Šalims tenka našta įrodyti juridiskai reikšmingas faktines bylos aplinkybes, kurios sudaro reikalavimų ar atsikirtimų pagrindą, jeigu įstatymas nenustato kitokios įrodinėjimo naštos paskirstymo tvarkos.

2. Šalis neturi naštos įrodinėti aplinkybių, kurių įrodinėjimas yra priešingos šalies našta.“

2. Siūlome tikslinti LR CPK 12 straipsnį, išbraukiant žodį „privalo“ ir įrašant žodį „tenka našta“, ir išdėstyti jį taip: „Civilinės bylos visuose teismuose nagrinėjamos laikantis rungimosi principo. Kiekvienai šaliai tenka našta įrodyti tas aplinkybes, kuriomis ji remiasi kaip savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindu, išskyrus atvejus, kai yra remiamasi aplinkybėmis, kurių nereikia įrodinėti.“

3. Siūlome keisti LR CPK 176 straipsnio 2 dalį ir ją išdėstyti taip: „2. Įrodinėjimas vyksta ne tik šio Kodekso nustatyta tvarka, bet ir kitų įstatymų nustatyta tvarka.“

4. Siūlome keisti LR CPK 179 straipsnio 1 dalį ir išdėstyti ją taip: „1. Įrodymus pateikia šalys ir kiti dalyvaujantys byloje asmenys. Teismas turi teisę pasiūlyti šalims pateikti įrodymus, kurie pagrįstų šalies nurodytas juridiskai reikšmingas faktines bylos aplinkybes, ir nustato terminą jiems pateikti.“